

**CUMHURİYET DÖNEMİ ULUS KİMLİK İNŞASINDA MÜZE, KÜLTÜR VE SANAT YÖNETİMİ****Doç. Dr. Özlem VARGÜN**

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4803-5929 [ozlem.vargun@yeniyuzuil.edu.tr](mailto:ozlem.vargun@yeniyuzuil.edu.tr)**ÖZ**

Ulus inşası, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurtuluş Savaşı sonrası modernleşme döneminde ortaya çıkan bir kavramdır. Amaç değişim ve yenilenmedir. Cumhuriyet dönemi ulus kimliği inşası bu iki kavramı da içinde barındırmakta ve kuramsal olarak mevcudu iyileştirip bunun yanında farklı yaklaşımlar üretmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın amacı ulus inşasında kullanılan kültür ve sanat, müze yönetimini kavramsal çerçevede ele alırken Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen ilk yıllarda ulus inşasında kullanılan yaklaşımları irdelemektir. Yöntem olarak alanyazın taraması yapılmış, bilgiler betimsel analiz yöntemiyle ele alınarak yorumlanmıştır. Değerlendirme sonucu Cumhuriyet dönemi ulus kimlik inşa sürecinde farklı kuramcılarının teorilerinden faydalandığı ancak Türk Ulusunun ihtiyaçları doğrultusunda kültür ve sanat yönetiminde özgün yaklaşımlar geliştirme ihtiyacının Mustafa Kemal Atatürk gibi ulusunu tanıyan bir devlet adamının liderliği sayesinde daha başarılı biçimde uygulandığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Cumhuriyet dönemi, Ulus inşası, Müze, Kültür ve sanat yönetimi

**MUSEUM, CULTURE AND ART MANAGEMENT IN THE REPUBLIC PERIOD NATIONAL IDENTITY BUILDING****Doç. Dr. Özlem VARGÜN**

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi

Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4803-5929 [ozlem.vargun@yeniyuzuil.edu.tr](mailto:ozlem.vargun@yeniyuzuil.edu.tr)**ABSTRACT**

Nation building is a concept that emerged in the modernization period of the Turkish Republic after the War of Independence. The goal is change and renewal. The construction of national identity in the republican period includes these two concepts and theoretically improves the existing and produces different approaches as well. In this context, the aim of our study is to examine the approaches used in nation building in the first years following the establishment of the Republic of Turkey, while considering the culture and art used in nation building and museum management in a conceptual framework. As a method, the literature was scanned and the information was interpreted by using the descriptive analysis method. As a result of the evaluation, it has been determined that the theories of different theorists were used in the nation identity construction process of the Republic period, but the need to develop original approaches in culture and art management in line with the needs of the Turkish Nation was implemented more successfully thanks to the leadership of a statesman like Mustafa Kemal Atatürk who knew his nation.

**Keywords:** Republican period, Nation building, Museum, Culture and art management

## GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilk yıllarının bir ulus inşası için oldukça zor ve mücadele gerektiren bir süreç olduğu kabul edilir. Ulusal kimlik inşasında kültür ve sanatın yeri değer oluşturma, kültürel güç ve imaj için önemli adımlardır. Bu makalede bu adımlar sıralanarak Türkiye özelinde yapılan kültür ve sanat çalışmaları irdelenmiştir. İlk olarak ulus kavramı ve ulusal kimlik çalışmaları kuramsal olarak açıklanmış, kuramcıların ulus inşa stratejileri karşılaştırılmıştır. Bunun ardından kültür ve sanat yönetimi ile müzelerin ulus inşasındaki yerine ve önemi değinilmiş, kültür ve sanatın toplumda nasıl değer oluşturabileceği özetlenmiştir. Son olarak ulus inşa çalışmaları ve modernleşme hareketlerinin Osmanlı Devleti dönemindeki başlangıcına değinilmiştir. Bu dönemde modernizmin tüm dünyada etkisi, özellikle Avrupa ülkelerinin dönüşümleri, Osmanlı Devleti'nin bu kavramı ele alışı, sanat, kültür ve mimari etkileri üzerinden incelenmiştir. Kavramsal çerçevenin ardından Cumhuriyet'in kuruluşunda ulus inşa çalışmaları konu edinilmiştir. Ulus inşasının temelleri, felsefe ile Atatürk'ün ulus inşasında kültür ve sanata bakışı ele alınmıştır. Burada kültür ve sanat alanında Türklük kavramının ön plana çıkarıldığı görülür. Anadolu medeniyetleri ile birlikte Türk sanatı kavramı öne çıkarılır, sergi ve müze yapılandırılmalarında bu yaklaşım ön planda olur. Bu kapsamda kullanılan mimarlık ve kentsel yapılanma çalışmaları ise üç bölümde irdelenebilir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nin son döneminde öne çıkan Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle kentlerde Barok ve Klasik döneme ait yapılar görülmeye başlar. Türklük kavramının etkili olduğu dönemde ise milliyetçilik ve milli değerlerin mimariye yansımalarına önem verilir. "*Milli Mimari Üslup*" (MMÜ) olarak adlandırılan bu dönem bir süre sonra çok fazla geçmişe bağlı kalma ve gericilik olarak eleştirilir ve 1930 sonrası "İkinci Ulusal Mimarlık Akımı" kentlerin yeni yüzünü oluşturmak için devreye girer. Ulus bir yandan eğitim, bir yandan müzeler ve sanat alanlarında yenilenmeye giderken, yeni yaşam biçimlerine uygun mekânların inşası bu yeni akımla gerçekleştirilir. Ulus inşasının yanında modernleşme atılımlarından biri "Şapka Devrimi" (1925) ile gerçekleştirilir. Şapka sadece bir başlık değil modern toplumun kıyafet ve giyim tarzlarının yeniden yapılanmasını, farklı ırk, dil ve dine sahip insanların tek bir ulus çatısı altında birleşmesini de temsil etmekteydi. Bu devrim Türk ulus imajının mo-

dern dünyaya olumlu yansıtılmasında da önemli bir rol oynaması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Dil ve tarih çalışmalarında ise yine ulusun Türklük kavramı üzerinden yapılandırılması gerekiyordu. Tarih çalışmalarına paralel sergi ve konferanslarla bu tüm dünyaya aktarılmaktaydı. Dil ve harf devrimleriyle ise okuma yazmanın kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması hedeflenmekteydi (Kaya, 2012, s. 1-5).

Ulus inşa stratejileri arasında anayasa, ordu, bayrak, marş, para, tarih dil, kurtuluş günü gibi sembolik ihtiyaçlar yeni ulusun olmazsa olmazları arasındadır. Bu noktadan hareketle Cumhuriyet döneminde milli marş, bayrak ve kurtuluş günlerinin belirlendiği ve kanunlarla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) geçirildiği görülür. Bu değerler artık Türk Ulusunun milli değerlerini ve kültürünü oluşturarak tek çatı altında toplayacaktır. Son olarak Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin; Cumhuriyet değerlerini yaymak, ulusal bilinci pekiştirmek, milli kültürü oluşturmak, toplumun eğitimine, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamak amacıyla kurulduğu görülür. Öğretmenler, sanatçılar ve diğer memurlar işbirliği içinde kültür yapılandırılması için kolları sıvar. Bu çalışmalar bir süre bahsedilen doğrultuda devam eder ama çokpartili hayata geçilmesi ve değişen siyasi iktidarlar ile değişimin hızı yavaşlar. Halkın genelinin bu değişime ayak uydurmakta zorlanması ve karşıt siyasi yaklaşımlar sonucu bazı kurumlar kapatılır. Buna rağmen değişimin etkileri sonraki kuşaklarda siyasi ve ideolojik olarak görülür, Cumhuriyet modernleşmesinin en önemli başarılarından biri olmuştur (Gül & Alican, 2014, s. 25)

Sonuç olarak ulus inşasında kuramcıların genelleştirilmiş teorileri yanında, her ülke özelinde devlet tarafından gerçekleştirilen dil ve şapka devrimleri gibi yeni stratejiler geliştirme ihtiyacı doğabilmektedir. Bu ihtiyaçları halkını iyi tanıyan, zorlukların üstesinden gelebilen Atatürk gibi liderlerin tespit edebileceği dikkate alınmalıdır.

## 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### 1.1. Ulus, Ulusal Kimlik İnşası

Genel olarak ulus, "*ortak dil, tarih, geleneğe sahip, aynı topraklar üzerinde yaşayan insan topluluğu*" olarak tanımlanır (TDK, 2017). Topluluktaki bireylerin

birlik beraberlik içinde aynı duyguları paylaşması ve kültürel bir ortaklık bulunması önemli bir değerdir. Anderson'a göre, "*Ulus hayal edilmiş siyasi bir topluluktur; belli sınırları ve egemenliği olan hayali bir cemaattir*" (Anderson, 2017, s. 20). Anderson'un kullandığı cemaat kelimesinden aslında sadece birlik oluşturan bir topluluk değil, ortak ideoloji, kimlik duygusu ve inanç çerçevesinde bir araya gelen topluluk anlaşılmaktadır.

Ulus oluşumunda özcü ve inşacı olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar şöyledir; özcü yaklaşımda, uluslar toplumsal tarihin doğal ürünüdür. Doğuştan verilmiş din, dil, tarih birliği vardır ve reddetmeleri çok zordur. İnşacı yaklaşıma göre ise uluslar tarihin daha geç bir döneminde ortaya çıkmıştır. Kapitalizm, sömürgecilik, modern devlet yapılanmaları gibi olgularla yakından ilgilidir. Anderson (2017) "*Hayali Cemaatler*" adlı kitapta ulus inşası, yönetimi ve meşrulaştırılmasında kullanılan yöntemleri açıklamıştır. Anderson'a göre bir ulusun fikrini kurumsallaştırması için üç şeye ihtiyaç vardır: *Nüfus (nicel varlık), harita (sınırlar) ve müzeler (sanat, tarih ve kültür)*" (Anderson, 2017, s. 183).

Bu noktada bir kültür kurumu olan ve ortak geçmiş temsil eden müzeler ulus inşasında önemli bir konumdadır. Ulus inşasında amaç devletin yeni kurulan ulusa bir kimlik kazandırmak istemesidir. Bunun nedeni ise devletin uzun vadede istikrarlı ve baki kalmasını sağlamaktır. Yani devlet ile birey özdeşleştirilmelidir. Temelde ulus inşası, toplumun gelişmesi, sosyal uyumu ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırmak için altyapıyı kullanmaktır. Wimmer'e (2017) göre başarılı bir ulus inşası sivil toplum örgütlerinin gelişimi, kamu mallarını eşit şekilde dağıtabilen bir devletin yükselişi ve ortak bir iletişim ortamının sağlanmasını içeren 3 faktör tarafından belirlenir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere göre çok daha hızlı ilerlemeye devam etmelerinin nedenlerinden biri de araştırmacının kullanılmasıdır. Araştırma yoluyla hükümet, çeşitli konularda kapsam ve bilgilerini geliştirir ve ayrıca vatandaşlara karşı demokratik görevlerini yerine getirmelerini sağlayacak doğru ve yararlı veriler elde eder. Wimmer'e göre ulus inşasında ortak dil oluşturmak, ulusal kalkınmayı eşitlemek ve sivil toplum örgütlerinden yararlanmak önemliyenken, Anderson'a göre nüfus ve sınırların yanında müze ve kültür en az diğerleri kadar önemlidir (Wimmer, 2017, s. 85).

## 1.2. Ulusal Kimlik İnşasında Kültür Sanat Yönetimi ve Müzelerin Yeri

Müzeler bir ulusun inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Ulus inşasında birlik beraberlik, ortak dil, ortak kültür müzelerde somut hale getirilir. Müzeler ortak kültürü somut hale getirirken, tarihsel bilgiyi belli bir düzen ve kronolojik sıraya sokar. Anlam kolaylığı ve bütünsel bir algı yaratır. Preziosi'ye göre "*müze en genel anlamda epistemolojik bir teknolojidir. Tarihsel bilginin üretilmesi-ne, düzene sokulmasına ve meşrulaştırılmasına yarayan bir aygıttır*". Bu nedenle müze sadece kültürel birliklik sağlamaz, tarihsel bilginin, ulus geçmişinin bilimsel olarak derlendiği ve somutlaştırıldığı yerdir. Bu durumda müze sunum ve gösterim amaçlı olmayıp, keşfetme, koruma, eğitime ve ulus kimliği oluşturma gibi önemli değerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Artun, 2017, s. 26).

Milton Rokeach<sup>1</sup>, "*Değerler Sistemi*"nden bahsederken; değerlerin davranışlar üzerinde önemli etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü değerler tutumlardan önce gelerek tutumları ve sonra davranışları etkilemektedir (Koç, 2011, s. 254). Buna göre, ulus inşasında kullanılan müzenin, daha geniş anlamda "*Kültür ve Sanat Yönetimi*" çerçevesinde değerler sistemi, ulus inşası, ülke tanıtımı, ülke imajı için de kullanılabileceği görülür. Bu potansiyel güç değer oluşturmak için kullanılır. Bu toplumsal değerler ise toplumun uyumlu birlikteliği için önem arz eder. Aşağıda kültür ve sanat yönetiminin nasıl toplumsal değer oluşturabileceği maddeler halinde ve örneklerle sıralanmıştır (Vries, 2009, Guilbaut, 2008, Kayıran, 2012, Darlington, 2010, Erkal, 2007, Sevcik, 2009, Vargün, 2018).

- Kültür ve sanatın etkin kullanımı yumuşak güç oluşturur (Vries, 2009, s. 15-26). Bunu Batıda Rönesans sanatının dünyaya liderlik eden üstünlüğünde görmek mümkündür. Başka bir örneği ise 20. Yüzyıl'ın başında New York'ta gerçekleş-

<sup>1</sup> Polonya asıllı Amerikalı olan Milton Rokeach sosyal psikoloji alanında çalışmalar yapmıştır. 2002'de "*A Review of General Psychology Araştırması*" adlı kitabı ile en çok alıntı yapılan psikolog olmuştur. Rokeach'ın kendi ismi ile anılan "*Rokeach Değer Anketi*" insanların tutum ve görüşlerini formüle etmek amacıyla nispeten az sayıda nihai insani değer kullandığını ve bunların da siyasi bağlılık ve dini inanç dahil üzere çok çeşitli davranışları öngördüğünü ortaya çıkarmak için üretir ve "*Rokeach Değer Sistemi*" olarak literatüre girer (Campbell, 1989).

tirilen “Armory Show”<sup>2</sup> görmekteyiz. Bu sergi Amerika’da örgütlü bir öncü yaratma amaçlı ilk girişim olup modern sanatın liderliğinin Avrupa’dan Amerika’ya geçmesinde en önemli adımlardan biri olarak değerlendirilir (Guilbaut, 2008, s. 22).

- Sanatın yeniden üretimi ve iyi organize edilmiş sergi ve festivaller bir ulusun yeniden inşasında yeni ve *olumlu imaj oluşturmada* kilit rol oynar. Bunun örneğini Nazi Almanyası sonrası yeniden ulus inşasında kullanılan 1955 Documenta (Kassel)<sup>3</sup> çağdaş sanat sergisinde görmekteyiz. Arnold Bode tarafından kürete edilen 100 Günlük Sergi (100 Günlük Müze) Nazi dönemi Alman halkına açık olmayan modern sanatın bir dokümantasyonu niteliğindedir (Kayıran, 2012, s. 121). Bu sergi düşüncesi aslında yeni kurulan Almanya’nın yeni yaklaşımını sergileme ve dolayısıyla ülke ve ulus imajını da ortaya koyma, eski imajdan arınma, bir nevi çağdaş sanatta günah çıkarma yaklaşımı olarak değerlendirilebilir.
- Kültür ve sanat yönetiminin kent ölçeğinde etkin kullanımı kente yeni bir imaj oluşturmak için etkin bir rol oynar. Bunun örneği 2000’de Arnavutluk’un başkenti Tiran’da görülür. Rejim değişikliği geçiren, “Demirperde”nin henüz kalktığı kentte belediye başkanı Edi Rama, gri, bakımsız ve tekdüze olan binaları renklendirerek kente yeni bir imaj, canlılık getirmek için binaların caddeye bakan yüzlerini desen ve boyalarla renklendirme girişimi başlatır. Amacı kent halkına moral vermek, canlılık getirmek, yeni ve canlı kent imajı kazandırmaktır. Benzer bir yaklaşım 2006 yılında Jeroen Koolhaas ve Dre Urhahn tarafından “Favela Painting”<sup>4</sup> projesi ile Brezilya’nın Rio De Janeiro kentinde görülür (Darlington, 2010).

- Yine kültür ve sanatın kent ölçeğinde kullanımı “Bilbao Etkisi” yaratır. Bu kavram marka mimarilerin kentler üzerindeki etkisini tanımlamak için kullanılır. Bir mimari eser salt kendi varlığı ile bulunduğu yeri uluslararası bir çekim noktası haline getirebilir. Bilbao Guggenheim Müzesi örneğindeki gibi, kentin müzenin varlığında turistik bir yer haline gelmesi ve ekonomisinin dönüşmesi durumu “Bilbao Etkisi” olarak tanımlanmaktadır” (Erkal, 2007, s. 1). Bu duruma daha eski bir örnek Eyfel Kulesi gösterilebilir. Fransız İhtilali’nin 100. yılı dolayısıyla yapılan anıt aslında geçici olarak inşa edilmiştir. Bu eser teknolojik yeniliğin simgesi olur, dönemin sanatçı ve aydınları tarafından benimsenmez ancak bugün Paris’te ikonik yapı özelliğini sürdürmektedir.
- Kültür ve sanat yönetiminde güncel sanatın kamusal alanda sergilenmesi eleştirel içerikli bile olsa topluma hoşgörü kazandıracığı için **katalizör** (Sevcik, 2009, s. 71-77) görevi görür. Böylece, kent meydanlarında müzik ve sanat etkinliklerinden kent mekânında geçişi engelleyen heykellere kadar bu hoşgörü sağlanabilmektedir.
- Kültür ve sanatın etkin kullanımında, bunu propaganda olarak değil de, azınlık halktan birinin kullanması, yani karşı taraftan kullanımı *farkındalık* yaratma hatta *kanuni yaptırım* bile olabilir. Charles Simonds ve John Fekner, kamusal sanat uygulamalarında, yaşadıkları çevrenin kötü koşullarını sanat aracılığı ile dile getirme ve çözüme ulaştırma şansı elde etmişlerdir. Fekner yaşadığı çevrenin kötü koşullarını, politikacıların bu bölgeyi görmezden gelmelerini sanatın gücünü kullanarak bir projeye dönüştürür. Güney Bronx’da, Charlotte Caddesi üzerindeki eski virane alanda tipografi kalıplarını kullanarak; “Bozulan Anlaşmalar”, “Kayıp Umutlar”, “Okullarımızı Kurtaralım”, “Çürüme”, “Yalan Vaatler” gibi benzer sloganları hem İspanyolca hem İngilizce olarak binaların üzerine uygular. Sanatçı yerel halka proje hakkında bilgi verir. Halk gönüllü olarak işin akışına dâhil olur. Bu bilinçli uygulama Halkların Konferansı öncesinde gerçekleşir. Basın ve medyanın ilgisini çeken proje sonunda, binaları ve çevresini iyileştirme gibi olumlu bir geri dönüşüm sağlanmış olur. Sokak

2 **Armory Show:** 1913 yılında ABD’nin New York kentinde 69. Alay Silahhanesi binasında düzenlenmiş bir uluslararası modern sanatı temsil eden sergidir. Sanat tarihinde önemli bir yeri vardır (Braden, 2023).

3 Beş yılda bir düzenlenir. Bu sergi kendi özerkliğini ilan etmiş, uluslararası itibarını oluşturmuş satış içermeyen bir sergidir. Çağdaş sanat alanında dünya çapında saygınlığını koruyan önemli sergilerden biridir (Documenta, 2023).

4 Gecekondu boyama



sanatı olan "grafiti" de benzer bir etkiye sahiptir (Vargün, 2018, s. 146). Daha güncel bir örneği ise sosyal medyada viral olarak yayılan Tavşan Ralph ile görmekteyiz. Bu videonun yayılması ve hayvan hakları savunucularının çabaları sonucu ABD Başkan Joe Biden 2022'de tüm ilaçların insan denemelerine geçmeden önce hayvanlar üzerinde test edilmesi zorunluluğunu kaldıran bir yasaya imza atmıştır. Bu yasa problemi ortadan kaldırmaya da sanatın ve medyanın gücünü temsil etmesi bakımından önemlidir.

- Kültür ve sanat yönetiminde kültür kurumları; kültürel mirasın korunması, kültürel zenginliğin görünür hale getirilmesi, tanıtılması, reklam ve eğitim amaçlı kullanılması gibi birçok rolü üstlenmektedir. Bu noktada kültür kurumlarının önemli bir bölümünü oluşturan müzelere ulus inşasında da önemli roller düşmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında ulus inşasında kültür ve sanat yönetiminin rolü için genel bir çerçeve çizilebilir. Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonraki yıllarda kullanılan kültür ve sanat politikalarında, bahsedilenden daha kapsamlı ve farklı yollar kullanma ihtiyacı doğmuştur. Cumhuriyet vatandaşı yetiştirme çalışmalarında eğitimden ekonomiye, dil ve tarihe kadar yeniden yapılandırma çabası söz konusudur.

### 1.3. Osmanlı Döneminde Batılılaşma Hareketleri ve Sanat-Kültür Yönetimi

Osmanlı İmparatorluğu, gelişme ve yenilenme hareketlerinde Batıyı örnek almıştır. Batılılaşma Hareketleri olarak adlandırılan bu dönemde kültür ve sanat önemli bir yer tutmaktadır. 18. Yüzyıl'da Lale Devri'nde Sultan III. Ahmet dönemi ile başladığı düşünülen Batılılaşma hareketlerinin, ilk mimari yapılarda, bezeme motiflerinde klasik, barok ve sonrasında neo-klasik tarzlarda etkili olduğu görülür. Bu yapılar önce çeşmeler, yalı ve köşklere gerçekleştirilirken, giderek bahçe düzenleme ve dini yapı mimarisine yansır (Altunyay, 2023).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketi askeri, yönetsel, bilimsel ve sanatsal alanlarda görülür. Sanat alanında batılılaşma 18. ve 19. Yüzyıl'da hız kazanır. Bunun öncesinde Fatih Sultan Mehmet'in saray bünyesinde korumaya aldığı ressamlar ile çağdaşı Floransalı Medici ailesinin sanat hamiliği arasında benzer bir yaklaşım vardır. Yine aynı dönemlerde Vasari yeni kurulan müzenin küratörlüğünü üstlenirken, Gelibolulu

Mustafa Ali "Menakıb-ı Hünerveran" eserinde Osmanlı sanatını, sanatçılar ve işlerini bir araya toplar. Sanatsal bilginin tasnifi bu eserde derlenmiş ve belgelenmiş olur. 19. Yüzyıl Avrupa'da müzelerin altın çağı iken 1846'da Aya İrini'de açılan silah koleksiyonundan oluşan müze modern bir müze görünümünden uzaktır. 1869'da açılan ve Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahatlerinden etkilenerek yaptırdığı arkeolojik eserlerden oluşan Müze-i Hümayun, "İmparatorluk Müzesi", benzer dönemlere denk gelmektedir. Ancak buradaki çelişki halka kapalı olmasıdır. Ali Artun bu durumu, "müzelerin kamuya kapalı olması kabine havasını getirmekte, hatta Aya İrini'de bir tahtın bulunması padişahın burada inzivaya çekildiği, hayal kurduğu özel bir mekân olarak tasarlanmış olabileceği" şeklinde yorumlar (Artun, 2017, s. 26). Yani Osmanlı'nın ilk Batılılaşma hareketleri idari, yönetsel ve elit kesimin eğitimi, gelişme ve hazzı için kullanılır. Henüz ulus inşasından söz etmek mümkün değildir. Bu dönem Doğu-Batı çelişkisi, dini yasaklar, Batılılaşma hareketlerinde uyum yerine çatışma, kesinlik yerine karsızlık içinde yürür. Avrupa modern müzeyi "aydınlanma, modern ve ulusal yurttaşlık bilincinin, kamusalığın ekildiği en temel kurumlar" olarak sayarken, Osmanlı için henüz erkendir. Zaten bu nedenle halifelüğün temsilcisi Sultan Abdülhamid Müze-i Hümayun'a İslam sanatına ait bir bölüm ekleme ihtiyacı duyar (Artun, 2017, s. 53).

**Görsel 1.** Batılılaşma Hareketleri ve ilk Müzeler; Müze-i Hümayun Şimdiki İstanbul Arkeoloji Müzesi (1891), Mektebi Sanayi-i Nefise-i Şahane, Güzel sanatlar resim heykel salonu şimdiki Şark Eserleri Müzesi (1915), Topkapı Müzesi (1924)- sol üstten sağa ve alta doğru.



**Kaynak:** Sanatın Yolculuğu, Osmanlı Batılılaşma Dönemi. Web Sayfa Link kısa yol: t.ly/kMmIV Uzun Link: <https://www.sanatin Yolculugu.com/osmanli-batililasma-donemi/>

1800'lerin ortalarında Sultan Abdülaziz Dolmabahçe'de Batı Resmi Koleksiyonu'ndan, Sultan II. Abdülhamid'in de Yıldız Sarayı'ndaki resim koleksiyonlardan oluşan müze girişimleri de vardır, ancak bu resimler minyatür sanatlarından değil tamamen Batı tarzı resimlerden oluşmaktadır. Osmanlı Batılılaşma hareketi içinde 1882'de Güzel Sanatlar Akademisi ve Güzel Sanatlar Müzesi, Osman Hamdi Bey önderliğinde eşzamanlı kurulur. Bu müzede resim ve heykelin yanında oymacılık işleri, eski eserler de sergilenmekte, yönetimi Sanayi-i Nefise Mektebi'ne bırakılmaktadır. Bu okulun ustalarının yaptığı resimlerden oluşan sergi 1915 yılında Mektebi-i Sanayi-i Nefise-i Şahane, şimdiki adıyla Eski Şark Eserleri Müzesi'nde açılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun müzelerle ilgili son girişimi olan Topkapı Sarayı'nın halka açılması 1915'te başlar ama sonuçlandırılmadan savaşlar nedeniyle sonlandırılır (Artun, 2017).

Batılılaşma hareketlerini Türkçülük ve milliyetçilik hareketleri takip eder. Batılılaşma sürecinde matbaa ve tiyatrolar kurulur. Kadın-erkek eşitliği, kadınların iş hayatına atılmaları, milliyetçiliğin yükselişiyle milli eğitimde Türkçecilik, Türk Ocakları ve Milli Banka'nın kurulması toplumun değişim istediğinin ilk sinyalleri olarak düşünülebilir. Türkçülük akımı 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile hızla yayılmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en önemli etkisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçülük ideolojisi olmuştur. Her alanda hedeflenen uluslaşma çabası mimaride de kendisini göstermiştir (Egoistyazar, 2020). Cumhuriyet öncesi çıkan bu akım yeni ulus inşası ve modernleşme hareketleriyle paralel ilerleyerek hemen her alanda kendini gösterir.

## 2. CUMHURİYETİN ULUS İNŞASI BAĞLAMINDA MÜZE, KÜLTÜR VE SANAT YÖNETİMİ

### 2.1. Cumhuriyet Döneminde Ulusal Kimlik İnşası

Cumhuriyet dönemi ulusal kimlik inşası çalışmaları Milli Mücadele, Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrası yürütülen kültür ve sanat politikaları olarak değerlendirilebilir. Modernleşme düşüncesinin hâkim olduğu ideolojiler-

le hareket eden yeni ulus inşası bireysel ve toplumsal alanda değişiklik yaratmayı hedefler. Bu yeni Cumhuriyet ideolojisi ideal olana erişmeyi, yükselmeyi, gelişmeyi merkeze alarak ve düşünsel, yaşamsal, çevresel, toplumsal katmanların bütünlüklü bir kurguyla çalışmasını sağlayarak gerçekleştirmeyi hedefler. Bu kurgu, Cumhuriyet'in kendisinin Batılılaşma ve modernleşmeyi amaçlayan, ideal düzene ulaşmaya çalışan, geleceği inşa eden ütopya gibi bir tasarı olduğunu düşündürmektedir (İncedemir & Ömercioğlu, 2022, s. 274). Temel nokta bir ulusun varlığı ve değişime açık olmasıdır ancak Cumhuriyet için bu değişim oldukça zor ve sancılı olur. Farklı kültürler, etnik kökenler, dil ve inanç farklılıkları ulus inşasını zorlaştıran unsurlardır. Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tüm bu zorlukların üstesinden birleştirici bir ulus bilinci aşılacak ve milliyetçilik bilinci oluşturarak gelmeyi hedefler. Atatürk'ün milliyetçiliği hoşgörüyü içerir. Atatürk'e göre millet; geçmişte beraber yaşamış, gelecekte de beraber yaşama düşüncesi taşıyan; aynı vatana, dile, kültüre ve duyguya sahip olan insanların oluşturdukları topluluktur. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesinin esasında "kendini aynı milletin üyeleri sayan kişilerin, o milleti yüceltme istekleri vardır." (Bağ, 2019, s. 12) Atatürk, bir konuşmasında milliyetçilik ile ilgili şunları söylemiştir: "Bize milliyetçi derler fakat biz öyle milliyetçileriz ki bizimle işbirliği yapan bütün milletleri sayar ve gözetiriz. Onların bütün milliyetlerinin gereklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz her halde bencil ve kibirli bir milliyetçilik değildir" (Bağ, 2019, s. 13). Yani Atatürk Milliyetçiliği, ayırıcı ve seçkinleştirici değil, tersine birleştirici, saygılı ve hoşgörülüdür. Bu nedenle başarıya ulaşmıştır.

Atatürk sanata ve onun gücüne de inanmaktadır. "Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir" sözüyle, üreten, düşünen, felsefi, duygusal ve estetik açıdan bakabilen sanatçılar toplumun öncü güçleridir ve üretimleri toplumsal sorunların farkına varılmasına, haz duyulmasına, ruhsal açıdan diğer insanlara dokunabilme, aynı dili konuşma özelliğine sahiptir (Kocatürk, 1999, s. 221). Ruhu besleyen bu güç bir ulusun olmazsa olmazıdır, bu nedenle Atatürk birleştirici ulus bilinci yanında sanat ve kültürün gücüne inanır: "Bir ulus, kültür ordusuna sahip olmadıkça savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin köklü sonuçlar vermesi ancak kültür ordusuyla mümkündür" (Kocatürk, 1999, s. 205).

Bu benzetme bilgiyi yüceltmekle birlikte dış politika için kullanılan sert güç ve yumuşak güç kavramlarına da benzetilebilir. Sert güç, askeri müdahaleden ekonomik yaptırımlara kadar fiziksel, baskı ve zorlama yoluyla kendini gösterir. Yumuşak güç ise ikna, çekim gücü kalp ve zihinleri kazanma yoluyla elde edilir. Bir ülke kültür ve sanatını hatta müzeleri ve kültürel mirası doğru kullanabilirse yumuşak güç oluşturur. Kültür politikaları bu yumuşak gücü kullanarak o değeri cazibe merkezi yapabildiği gibi kültürel kimliğinin bir parçası olarak da kullanabilir. Vries'e göre; "Kültürel miras kültürel kimliğin bir aracıdır; aidiyet duygusunun oluşmasına ve sosyal bütünlüğe katkıda bulunur... Kültürel miras ayrıca ekonomik kalkınmanın bir göstergesidir. Canlı ve zengin kültürel miras (mimari, müze, denizcilik, sanayi, ulaşım, doğal miras) turizmi besleyen temel faktörlerden biridir. Bir ülkenin kültürel mirasına dair algı o ülkenin uluslararası imajını etkiler" (Vries, 2009, s. 16). Bu noktada bir ulus inşasında sanat, kültür ve kültürel miras birlik beraberlik hatta kalkınma için önemli bir güçtür ve bu güç müzelerde somutlaşır.

## 2.2. Müze Kültür ve Sanat Alanında Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet dönemi ulus inşasında müzelerin öneminin farkında olan yöneticiler bu konuda hızlı ve nitelikli girişimlerle müze kurma çalışmalarına başlar. İlk çalışmalar arkeoloji alanında olur. Ali Artun'un aktardığına göre; daha Cumhuriyet'in ilanından önce 1920 yılında TBMM Hükümeti Maarif Vekâleti içinde bir "Hars Dairesi" oluşturmuştu. Hars Dairesi hemen tümüyle müzecilik ve kazı hizmetlerine yönelmişti. Toplam 4 memurdan oluşan bu dairenin kurulmasının ardından 1921'de şimdiki Anadolu Medeniyetleri Müzesi olan Hitit Müzesi açıldı. Ayrıca parti devlet aygıtı içerisinde ulusal uyanışı yaymak üzere bir kültür merkezleri ağı oluşturuldu. Anadolu'nun 41 noktasındaki küçük yerleşimlere 455 Halkevi'nin yanı sıra 2 bin 718 halk odası açıldı. Bu merkezlerde, kolektif hafızanın şekillendirilmesindeki etkisi dikkate alınarak, arkeolojiye ve müze teolojiiye yönelik ilgi uyandıracak programlar düzenleniyordu. Zamanın Antikite ve Müzeler Müdürü H. Z. Koşay'ın başını çektiği bu programların ilkeleri şöyleydi:

- Ülkede bulunan tüm tarihi eserler Türk ırkının yapıcılığı ve kültürünün belgeleridir,

- Ülkedeki eserlere Eti, Frig, Lidya, Roma, Bizans, Osmanlı gibi ne isim verilirse verilsin tümü Türk eseridir. İsimleri ancak dönemlerin ayrılmasına yarayabilir,
- Bu ata belgelerini tanımak ve korumak Türk'ün görevidir,
- Ülkedeki tarihi eserleri ve antikiteyi korumak için en etkin önlem ulusun tüm bireylerinde küçük yaştan başlayarak tarihi eserlere karşı ilgi uyandırmak ve bunun ulusal bir görev olduğunu anlatmaktır (Artun, 2017, s. 55).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus inşa edilirken, müzelerin yanında, halkı eğitime ve bilinçlendirmenin de, en az müze kurma ve sergileme kadar, hatta daha önemli olduğu addedilmiştir. Sadece vilayetler değil kasaba ve köyler de gözetilerek bahsedilen birimler kurulmuş, Artun'un da belirttiği gibi Türk vatandaşı olmanın nitelikleri ve görevleri tek tek halkla iletişime geçilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Müze-toplum ilişkisi araştırmasından çıkarılabilecek bir başka sonuç da şudur: Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus yapılandırmasında din ve inançlar hassas bir konudur ve her iki kesim tarafından da tepki almaktadır. Yani bu tür atılımlara hazır değildir. Oysa Cumhuriyet'in ilk yıllarında *Anadolu medeniyetlerini* temsil eden 18 müze ise birleştirici ve bütünleyici, ortak dil, tarih ve geçmiş oluşturduğu için kucaklanmış ve kabul görmüştür.

Kültürel miras, kültürel kimlik ve ulus inşasında bu nedenle ilk başlarda daha birleştirici bir üst başlık olan *Türk, Türklük* kavramı ön plana çıkarılmıştır. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene!" sözü her fırsatta yinelenmiş, ayrıştırmanın aksine birleştirici bir rol oynamıştır. Türk, Türklük ve Türkiye kelimeleri bilinçli olarak kullanılmış, Türkiye topraklarında yaşayan herkese milliyeti ne olursa olsun Türk denileceği vurgulanmıştır. Böylece Türk kavramı milliyetçi söylemlerle desteklenerek *Türk Sanatı* kavramı ön plana çıkarılmıştır. Türk Sanatı, Türk ve yabancı akademisyenler tarafından araştırma konularına dâhil edilmiş, Yunan ve Asya sanatları ile ilişkilendirilmiştir. 1931 yılında Cumhuriyet gazetesinde, Alışar kazılarında neolitik döneme kadar ulaşıldığı birbiri üzerine eklemlenen 22 medeniyetin izlerinin keşfedildiği, Hititlerin Türk ırkına mensup olduğu ve Hitit-Türk medeniyetlerinin Yunan Medeniyetlerinden de



eski olduğu belirtilmiştir (Artun, 2017, s. 57). Burada ki tek sorun tarih araştırmalarında Osmanlı ve İslam geçmişinin atlanmış olmasıdır. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ilk açılan müze Hitit Müzesi iken, Selçuklulardan günümüze Türk sanat eserlerinin sergilendiği ikinci müze Etnografya Müzesi olur ve bir ölçüde bu açık telafi edilir. Bağ (2019) tarafından belirtildiği gibi, 1923 sonrası 13 yılda 21 müze açılır ve Anderson'un ulus inşasında önerdiği müzeler sergi ve eğitim amaçlı yeni ulusa kazandırılmış olur. Ancak 1930'lar henüz modern resim ve heykel sanatı için erken bir dönemdir. Aslında Cumhuriyet örgütlenmesinde taşra bölgelerinde arkeoloji müzelerinin yanı sıra sanat müzeleri açılması da planlanmıştır ama bu gerçekleştirilememiştir (Artun, 2017, s. 57).

Kültür ve ulus inşasında tiyatro hem topluma ayna tutma hem de ideolojileri aktarma noktasında önemli bir konuma sahiptir. Geleneksel tiyatro ya da halk tiyatrosu; kukla, Karagöz, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık gibi türleri içine alan ritüellerin uzantısı olarak törensel nitelik taşıyan, Orta Asya'dan getirilen İslami ve ırki unsurları içinde barındıran Anadolu köylüsünün yaşam tarzını yansıtan bir özellik taşır (Kahraman, 2019, s. 91). Modernleşme dönemine girildiğinde ise bu yapı kurumsallaşmaya başlar. Tanzimat dönemiyle tiyatro toplulukları çeşitli sahnelerde gösteriler yapar, Darülbeydi Osmanî Konservatuarı, 1931'de Şehir Tiyatroları kurulur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün tiyatroyu desteklemesiyle birlikte İstanbul dışında da yeni devlet tiyatrosu binalarının yapılmasına olanak sağlanmış ve devlet destekli oyunlar yazılmıştır. Tiyatronun altın çağını yaşadığı bu dönemde yazılan oyunlarla yeni kurulan Cumhuriyet'in ilke ve inkılapları anlatılmaya çalışılmış ve oyunların ana teması vatanseverlik, eşitlik ve yenilik olmuştur (Kahraman, 2019, s. 99). Yirmi yıllık dönemlerde incelenen Türk Tiyatrosu'na sonraki yıllarda ekonomi ve özel sektörün gelişimiyle yatırımlar artmıştır.

Ulus inşasında halkın tiyatroya katılımı Köy Enstitüleri döneminde gerçekleşir. Öğretmen yetiştiren bu okullardan mezun olan öğretmenler görev aldıkları okullarda öğrenci müsamerelerinde tiyatro oyunlarına yer verirler. Yeni ulusun ideolojilerini, eğitim ekolünü, felsefesini ve sanat anlayışını gittikleri yerlere taşırlar. Bu kuşağın yetiştirdiği nesil sonrasının temelini oluşturur (Kahraman, 2019, s. 100). Böylece yeni ulusun inşasında bir yandan müze, kültür sanat alanında adımlar atılırken bir yandan daha küçük ölçekte halkevleri vasıtasıyla yeni

ideolojiler halka aktarılmakta öte yandan daha büyük ölçekte fiziki yapılanma ile mimarı alanda milli unsurları barındıran yeni kimlik çalışmaları yürütülmektedir.

### 2.3. Mimarlık ve Kentsel Alandaki Yapılanma Çalışmaları

Batılılaşma Osmanlı'nın son dönemlerinde yaygınlaşarak milliyetçilik akımları ve Türkçülük fikirleri ile devam etmiş, bu durum kültür, sanat, eğitim alanlarında etkili olmuştur. Bu dönemde Batılılaşma hareketleri ile mimari yapılarda Batılı tarzda plan tasarım ve cephelerde bezeme örnekleri Beşiktaş Hamidiye Camii, Pertevniyal Valide Sultan Camii, Alman Çeşmesi, Şeyh Zafir Binalar Grubu, Haydarpaşa Eczacılık Okulu ve Laleli Harikzedegan Apartmanları'nda görülebilmektedir. Cumhuriyet'in yeni siyasal biçimi toplumun modern, çağdaş bir sosyal yapıya dönüşümünü ve benzer şekilde modern bir fiziksel çevre ile bu yeni yaşamın desteklenmesini benimser (Tankut, 1998, s. 20). Bu düşünceden hareketle modernleşmenin yanı sıra Türkçülük kavramlarıyla harmanlanan yeni bir akım orta çıkar ve temellerinin atıldığı örnek kent Ankara'da somutlaşmış olur.

**Görsel 2.** MMÜ - Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (Büyük Postane (1905-Vedat Tek), II. TBMM binası (1923), Ankara Etnografya Müzesi (1925) - sol üstten sağa ve alta doğru.



**Kaynak:** Sanatın Yolculuğu, Osmanlı Batılılaşma Dönemi. Web Sayfa Link kısa yol: [t.ly/kMmIV](https://www.sanatinyolculugu.com/osmanli-batililasma-donemi/) Uzun Link: <https://www.sanatinyolculugu.com/osmanli-batililasma-donemi/>

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yönetim, sosyal yaşam, ekonomi, eğitim, kültür ve devlet idaresinde geliştirdiği yeniliklere uygun okul, hastane, banka, bakanlık, sosyal ve kültürel yapılar ve konutlar başta Ankara olmak üzere tüm kentlerde inşa edilir. Bu gereksinimleri karşılayacak mimari üslubun yeni ülke ve ulus inşasındaki değerlerle uyumlu olması gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle MMÜ ya da Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (Neoklasik Türk Üslubu/Milli Mimari Rönesans) adları verilen bir üslup geliştirilmiştir. Bu üslup 1930'lara kadar devam etmiştir. MMÜ kapsamında yurtdışında eğitim alan mimarların ulusal değerleri sentezleyerek yeni bir yaklaşım sergiledikleri görülür. Bu akıma Mimar Vedat Bey (Vedat Tek), Mimar Kemaleddin Bey, Muzaffer Bey, Julia Mongeri ve Arif Hikmet Koyunoğlu öncülük eder ve Cumhuriyetin ilk yapıları ortaya çıkar. Bu süreçte Büyük Postane (1905-Vedat Tek), Kemer Hatun Cami (yenileme çalışmaları), Tayyare Apartmanı, Beşiktaş (1913) ve Kuzguncuk

İskeleleri (1913), Haydarpaşa Vapur İskelesi (1915) gibi yapılar sayılabilir. Bunun yanında II. TBMM binası (1923), Musiki Muallim Mektebi (1924), Ankara Palas (1924), Ankara Etnografya Müzesi (1925), Gazi Çiftliği İstasyon Binası (1926), Ziraat Bankası (1926), Türk Ocağı Binası (1927), Ankara Resim ve Heykel Müzesi (1927) vardır.

**Görsel 3.** İkinci Ulusal Mimarlık Akımı, Güven Anıtı (1935), Anıtkabir (1944), Florya Deniz Köşkü (1935)-sol üstten sağa ve alta doğru.



**Kaynak:** Sanatın Yolculuğu, Osmanlı Batılılaşma Dönemi. Web Sayfa Link kısa yol: [t.ly/kMmIV](https://www.sanatin Yolculugu.com/osmanli-batililasma-donemi/) Uzun Link: <https://www.sanatin Yolculugu.com/osmanli-batililasma-donemi/>

1900'lerin başında Avrupa'da etkili olan *Modern Mimarlık Akımı*, tüm dünyada etkili olurken, MMÜ bu akımın gerisinde kalmaya başlamış, geçmişe fazla bağlı kalmakla eleştirilmiştir. Bu nedenle 1930'lara kadar süren MMÜ, 1930 sonrası yabancı mimarlarla yapılan işbirliklerinin de etkisiyle Türkiye'nin yeni yüzünü temsil eden *İkinci Ulusal Mimarlık Akımı* olarak kendini gösterir. Bu yıllarda Ernest Egli, Bruno Taut, Martin Wagner, Franz Hilinger, Hans Poelzig, Martin Elsasser, Clemens Holzmeister, Robert Öerley, Theodor Post gibi yabancı mimarlar eser vermiştir. Bunun yanı sıra Bedri Uçar, Seyfi Arkan, Şekip Akalın ve Şevki Balmumcu gibi birçok genç Türk mimar tarafından başta eğitim binaları olmak üzere birçok devlet binası inşa edilir (Giray, 2009, s. 2). Bu süreçte Ankara'nın sembollerinden biri olan Güven Anıtı (1935), Merkez Bankası (1931), Anıtkabir (1944), Türkiye Emlak ve Kredi Bankası (1946), Genelkurmay Başkanlığı (1931), İstanbul Üniversitesi Gözlemevi (1936) ve Florya Deniz Köşkü (1935) örnek sayılabilir. Bu yeni üslup temellerini Türk Sivil Mimari-si'nden almaktadır (Egoist yazar, 2020).

#### 2.4. Halkevleri-Parti İşbirlikleriyle Yapılan Kültürel Çalışmalar ve Köy Enstitüleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus inşasında bahsedildiği gibi Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin katkısı oldukça fazladır. Erken dönem Cumhuriyet politikası, genelde kırsal kesimin kalkınması üzerine kurgulanır. Bu dönemde kültür ve sanatın desteklenmesi için Halkevleri ve parti (CHP) işbirliğinde projelerin de geliştirildiği görülür. Bunlardan biri 1938 ve 1943 yılları arasında gerçekleştirilen, amacı her yıl 10 ressamın farklı illere giderek kentin resimlerini yapacakları "Yurt Gezileri" projesidir (Keskin, 2012, s. 141). Bu projede amaç halka resim ve heykel gibi plastik sanatları tanıtmak, yeni ulusun kentlerini sanatçılar gözünden yeniden görebilmek ve Halkevleri'ne gidemeyen vatandaşlarla daha yakın işbirliği kurabilmektir.

**Görsel 8.** Yurt Gezileri Resimleri (Turgut Zaim-Erciyes, Hikmet Onat-Bursa, Bedri Rahmi Eyüboğlu-Edirne Kırhane, Halil Dikmen-Giresun) - sol üstten sağa ve alta doğru.



**Kaynak:** Keskin, C. (2012). Ressamlar, Yurdu Gezen. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi(27), 141-151.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen devrimlere paralel olarak devletin sanat ve kültür politikaları sanatçıya sahip çıkma yönünde ilerler; buna karşılık sanatçılar da halkın aynası olma, halkın ve toplumun sorunlarını yansıtmaya görevini üstlenir (Tansuğ, 1996, s. 213). Ancak devletin bu yaklaşımı II. Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle bir süreliğine durdurulur. Yine de bu 6 yıllık sürede 700'den fazla eser ortaya çıkar. Fakat bu resimlerin bir kısmı muhafaza edilemez. Oysa bu resimler savaş yıllarında toplumsal olayların belgesi niteliğindedir. Bu projelere paralel 1940 yılında yörenin kalkınmasına öncülük etmek için tren yollarına yakın, tarıma elverişli 21 bölgede ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere *Köy Enstitüleri* kurulur ve 1946'ya kadar hizmet verir. Hasan Ali Yücel'in yönettiği, Türkiye'ye özgü bu eğitim projesi John Dewey'den ilham alınarak iş ve eğitimi birleştirme amacıyla tasarlanır. Derslerin % 50'si temel örgün eğitim konularını, diğer yarısı ise tarla, bağ, bahçe, arı kovana, besi hayvanları, marangoz, demir, müzik, heykel, resim atölyelerinden oluşan uygulamalı eğitimlerden oluşur. O dönemin okuma-yazma oranının % 5 ve köy nüfusunun % 80 olduğu yıllar olması, bu projenin ne kadar yerinde ve zamanında yapılmış olduğunu göstermektedir. Ancak bu okullarda yeni Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer zamanın-

da değişikliğe gidilmiş ve üretime dayalı eğitim sistemi kaldırılarak tüketime dayalı Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. 1954 yılında Demokrat Parti döneminde ise Köy Öğretmen Okulları da kapatılarak ilköğretim okullarına çevrilir (Tansuğ, 1996).

**Görsel 9.** Köy Enstitüleri (Ses sanatları, mekân sanatları, dramatik sanatlar yanında plastik, dil sanatları ve tarım üzerinde de eğitimler verilmekteydi).



**Kaynak:** HND Haber; Bir Cumhuriyet projesi: Köy Enstitüleri. WebLink: <https://www.habernediyor.com/gundem/bir-cumhuriyet-projesi-koy-enstitule-ri-h11447.html>

Köy Enstitüleri ile ilgili olarak çoğunlukla ideolojik sebeplerden, politik ihtiraslardan veya bilgisizlikten kaynaklanan lehte ve aleyhteki aşırı iddialar bir yana bırakılırsa, bu okulların sistem olarak yararlı, amaca uygun ve gerçekçi bir projenin ürünü olduğu söylenebilir. Bununla beraber, birlikte uygulamada birtakım eksiklikler ve engellerle karşılaşılması, daha da önemlisi politik ve ideolojik amaçlara alet edilmesi sistemin uygulanışını ve akıbetini olumsuz yönde etkilemiştir (Bahadır, 2002, s. 283-285). Halkevleri ve Köy Enstitüleri yeni ulus inşasında önemli bir rol üstlenmiş ama bu çağdaşlaşma hareketi mevcut toplumsal yapıyla birçok yönden çatışmalar yaşanmasına da neden olmuştur. Bu yapılanma daha ılımlı yönetilebilseydi ulus inşasında daha büyük başarılar imza atılabilecekti. 1950 sonrası kültür ve sanat ortamı büyükşehirilere kaymış, özel sektör ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile desteklenmeye devam etmiştir (Bahadır, 2002, s. 283-285).



## SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulus inşa çalışmaları büyük bir inanç, özveri ve adanmışlıkla yürütülmüştür. Kuramsal olarak ulus inşası, toprak ve nüfusun yanında ortak dil, tarih, gelenek ve kültür gerektirir ve çoğu zaman son dönem tarihinde görülür ve bu kurtuluş ya da modernleşme dönemlerine karşılık gelir. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ulus inşası da bu dönemlere karşılık gelmektedir. Ulus inşasında Wimmer'a göre ortak dil oluşturmak, ulusal kalkınmayı eşitlemek ve sivil toplumdandır yararlanmak önemliken, Anderson'a göre nüfus ve sınırların yanında müze ve kültür en az diğerleri kadar önem arz eder. Türkiye Cumhuriyeti ulus inşasında da bu özelliklerin kullanıldığı, Halkevleri ve çeşitli sanat ve kültür içerikli sivil toplum örgütlerinin ulus inşasında Türklük kavramını ön plana çıkaran çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür. Anderson, ulus inşasında özellikle müze kavramını ön plana çıkarmış ve müzecilik çalışmaları Osmanlı döneminden devralınmış ama daha modern ve çağdaş bir yapıda yeniden yapılandırılmıştır. Müzeciliğin bu kadar önem arz etmesinin nedeni ise tarihsel bilginin meşrulaştırılmasıdır. Bunun örneklerini ise 1937'de Türk Tarih Sergisi'nde görmek mümkündür. Ulus inşasında kültür ve sanat yönetimi değer oluşturmak için kullanılır. Bu değerler yeni ulusun inandığı ve sahiplendiği değerlerdir. Çünkü azimle birlikte büyük çabalarla oluşturulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu değerleri ulusal bayramlarda, bayrağımızda, milli marşımızda, kültürel mirasımızda ve mimarimizde görmek mümkündür. Kültür ve sanatın etkin kullanımı yumuşak güç oluşturmakta etkilidir. Ama buradaki zorluk savaştan yeni çıkmış bir ülkenin henüz çağdaş ve modern sanat üretimlerinin kısıtlı olmasıdır. Bu açık arkeoloji, dil ve tarih çalışmaları ile kapatılır. Türklük kavramını ön plana çıkaran bir strateji izlenir. Bu hem müzelerde hem de Türk Tarih Sergisi'nde dünyaya tanıtılır. Bu sergi neredeyse tüm uygarlıkların beşiği kabul edilen Anadolu'nun yüceltilmesi üzerine kurgulanır. Elbette yumuşak güç sadece devletin çabaları ile değil, sivil toplum kuruluşları, koleksiyonerler, sanatçılar ve özel sektörün modern sanat sergileri ile de kendini göstermiştir. Ulus inşasında olumlu ve yeni imaj oluşturma önemlidir. Cumhuriyet'in yeni ulus inşasında olumlu ve yeni imaj oluşturmadaki en önemli adımlardan biri Türk Ulusunun görünümünü belirleyen Şapka Devrimi olmuştur. Bu devrim, dili, ırkı ve dini ne olursa olsun tek

bir Türk Ulusu ve modern ulus olduğunun göstergesi olmuştur. Türk imajı dünyaya böyle tanıtılmıştır.

Kültür ve sanatın mimariye yansması "Bilbao etkisi"yle kentin kalkınma ve tanıtımı için önemli bir rol oynar. Bu etki, Cumhuriyet için ise Atatürk ve Millî Mücadele olarak karşılığını bulur. Dünya çapında kazanılmış başarı Türkiye'nin dünyaya kabul edilmesi ve tanıtılmasında aynı etkiye sahip olmuştur. Kültür ve sanat yönetiminde sanatın katalizör ve farkındalık oluşturma görevini Cumhuriyet'in ilk yıllarında Köy Enstitüleri, Halkevleri ve yurdu gezen ressamlar üstlenmiştir. Bu durum hem yeni ulus inşasında kültürün yeniden yapılanmasını sağlar hem de sorunların fark edilerek çözüm üretilmesine ışık tutar. Ulus inşasında eksik olan eğitim, kültür ve sanat açığı bir nebze olsun Köy Enstitüleri ve Halkevleri sayesinde kapatılmış olur.

Son olarak, ulus inşasında olmazsa olmaz semboller olan milli marş, bayrak ve para biriminin Türk Ulusunu temsil edecek şekilde yapılandırılması, üstelik bunların daha milli mücadele yıllarında yapılmış olması, ulus inşasında Atatürk'ün başarılı bir strateji yürüttüğünün, milli birlik ve beraberliği sağlayabildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.



**KAYNAKÇA**

- Altunyay, K. (2023). *Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri*. Bilgi Ustam: <https://www.bilgiustam.com/osmanlida-batililasma-hareketleri/>
- Anderson, B. (2017). *Hayali Cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Artun, A. (2017). *Mümkün Olmayan Müze Müzeler Ne Gösteriyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bahadır, Z. (2002). *Köy Enstitüsü: Türkiye'de Köy Okullarına Öğretmen Yetiştirmek ve Yörenin Kalkınmasına Öncülük Etmek için Kurulan Ortaöğretim Kurumu*. 08 2023 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi
- Bağ, A. (2019). *Türkiye'de Ulusal Kimlik İnşasında Müze-Toplum İlişkisi (1919-1938)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE Müzecilik ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Braden, L. (2023, 08 15). *The Armory Show of 1913*. academia: <https://www.rem.routledge.com/articles/the-1913-armory-show-new-york-city>
- Campbell, D. (1989). In Memoriam: Milton Rokeach, 1918-1988. *JSTOR*, 53(2), 258-261.
- Cumhuriyet, G. (2009). *8 Eylül Dünya Okuma Yazma Günü*. Cumhuriyet Gazetesi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/8-eylul-dunya-okuma-yazma-gununu>
- Darlington, S. (2010). *Rio Slum Transformed into Canvas Bursting with Color*. CNN: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/americas/11/17/brazil.beautiful.favela/ind>
- Documenta. (2023). Documenta.de, : <https://www.documenta.de/>
- Egoistyazar. (2020). *Türkiye'de Mimarlık - Cumhuriyet Dönemi Mimarisi*. Egoistyazar: t.ly/LTTAs
- Erkal, N. (2007). Gösteri Olarak Mimarlık: Turizmin Güncel Mimarlığa Etkileri Üzerine. *Mimarlık Dergisi.*, t.ly/gBQxU
- Gül, S. S., & Alican, A. (2014). Cumhuriyet Modernleşmesinin Anadolu Ateşi: Köy Enstitüleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12-27.
- Giray, K. (2009). *Sanat Tarihi Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi.
- Guilbaut, S. (2008). *New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı Soyut Dışavurumculuk Özgürlük ve Soğuk Savaş*. (çev: Elif Göktepe) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İnaç, H., & Sada, M. R. (2021). Ulus İnşası ve Uluslaşma. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 1(1), 6-19.
- İnaç, H., & Yaman, M. (2015). Ulus İnşa Stratejileri Bağlamında Avrupa Milli Marşlarının Sosyo-Politik Mukayesesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 17-34.
- İncedemir, Ş., & Ömercioğlu, H. T. (2022). Erken Cumhuriyet Dönemi Başkent Tahayyüllerinde Mimarlık, Teknoloji ve Modernleşme: Hülya Bu Ya... Ve Ankara Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 273-293.
- Kahraman, M. E. (2019). *Sanat-Kültür Yönetimi ve İşletmeciliği*. İstanbul: Efe Akademi.
- Kayıran, N. R. (2012). "Bir Fikrin" Başarı Öyküsü: Documenta. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(9), 119-128.
- Kaya, Ş. (2012). *Cumhuriyet Döneminde Güzel Sanatlar (Resim-Heykel-Mimari)*. <https://web.archive.org/web/20121029152310/http://www.istanbul.edu.tr/Bolumler/guzelsanat/gs.htm>
- Keskin, C. (2012). Ressamlar, Yurdu Gezen. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(27), 141-151.
- Koç, E. (2011). *Tüketici Davranışları ve Pazarlama Stratejileri Global ve Evrensel Yaklaşım*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özlü, H. (2021). *İstiklal Marşı'nın Yazılışı ve Kabulü*. Atatürk Ansiklopedisi: t.ly/QAsrG
- SabahGazetesi. (2012). *İşte İstiklal Marşı'nın İlk Bestesi*. Sabah Gazetesi: [https://web.archive.org/web/20161119183221/http://www.sabah.com.tr/kultur\\_sanat/2012/03/12/iste-istiklal-marsinin-ilk-bestesi](https://web.archive.org/web/20161119183221/http://www.sabah.com.tr/kultur_sanat/2012/03/12/iste-istiklal-marsinin-ilk-bestesi)

- 
- Sevcik, T. (2009). Kent ve Sanatla ilgili Sanat ve Tasarım Uygulamaları. 6-8 Mart Kent ve Sanat Forum (s. 71-77). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Tankut, G. (1998). Ankara'nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi. *Mimarlık Dergisi*, 20-21.
- Tansuğ, S. (1996). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TDK. (2017). *Ulus*. TDK t.ly/7AR6p
- Uyar, S. (2020). *Ulus olma yolunda: Kıyafet Devrimi*. Cumhuriyet Gazetesi: t.ly/1HL7F
- Vargün, Ö. (2018). *Ortam Odaklı Sanatta Nesne Mekan Simbiyozu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Vries, G. (2009). Kalpleri ve Zihinleri Kazanmak: Kültürel Diplomasi ve Avrupa Birliği. S. Ada içinde, *Kültür Politikaları ve Yönetimi* (s. 15-26). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wimmer, A. (2017). *Nation Building: Why Some Countries Come Together While Others Fall Apart*. New Jersey: Princeton University Press.